

УДК 81'373.612.2:81'22:82-1

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/5>**Ірина ГЕРАСИМОВА**

аспірантка, викладачка кафедри іспанської і новогрецької філології та перекладу, Київський національний лінгвістичний університет, вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, Україна, 03680

ORCID: 0000-0001-5775-0273*iryna.herasimova@knlu.edu.ua*

Бібліографічний опис статті: Герасімова, І. (2025) Алітераційна комбінаторика синестезійних метафор в українській та новогрецькій поезії кінця XIX – початку XX століття. *Folia Philologica*, 10, 42–50, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/5>

АЛІТЕРАЦІЙНА КОМБІНАТОРИКА СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НОВОГРЕЦЬКІЙ ПОЕЗІЇ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена вивченню алітераційної комбінаторики синестезійних метафор у віршованих текстах українських і новогрецьких авторів кінця XIX – початку XX століття з позицій артикуляційного підходу. В результаті застосування заявленого вектора дослідження розкрито роль алітерації як фонетичного механізму, що не створює в метафорах нового міжсенсорного переходу, а стабілізує та інтенсифікує вже сформовану в них синестезійну модель. Розроблено зіставно-типологічну методичку аналізу алітераційної комбінаторики синестезійних метафор у двох лінгвокультурах, яка ґрунтується на поєднанні здобутків артикуляційної фонетики, фоностилїстики та когнітивної семантики. Алітераційні комбінації розглянуто за місцем і способом творення приголосних, типом артикуляційної напруги, ступенем сонорності та характером кластеризації. Запропоновано критерії для розмежування міжмодальних переходів (власне синестезії) та когнітивних механізмів фонетичного підсилення, яке дозволило описувати алітерацію як смислоутворювальний синестезійний образ. У цьому полягає наукова новизна отриманих результатів. Доведено, що повторювані артикуляційно тотожні приголосні функціонують як маркери візуально-акустичних, візуально-смакових, візуально-соматичних, акустично-соматичних і акустично-смакових моделей синестезійних метафор, забезпечують їх іконічну когерентність. Зроблено висновок про те, що артикуляційна організація віршованого тексту сприяє творенню синестезійної образності й виконує не декоративну, а когнітивно-семантичну функцію. Водночас зафіксовано, що попри наявність спільних когнітивних принципів алітераційної організації синестезійних метафор, фонетичні стратегії цих комбінацій залишаються відмінними, зумовленими специфікою української та новогрецької фонетичних систем. Отримані результати розширюють уявлення про роль фонетичного рівня в поетичній синестезії та окреслюють перспективи подальших типологічних досліджень звуко-образної організації символістського вірша.

Ключові слова: синестезійна метафора, алітераційна комбінаторика, поетична фонетика, символізм, українська поезія, новогрецька поезія.

Iryna HERASIMOVA

PhD Student, Lecturer at the Department of Spanish and Modern Greek Philology and Translation, Kyiv National Linguistic University, Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine, 03680

ORCID: 0000-0001-5775-0273*iryna.herasimova@knlu.edu.ua*

To cite this article: Herasimova, I. (2025). Aliteratsiina kombinatoryka synesteziinykh metafor v ukrainskii ta novohretskii poezii kintsia XIX – pochatku XX stolittia [Alliterative Combinatorics of Synaesthetic Metaphors in Ukrainian and Modern Greek Poetry of the Late 19th – Early 20th Centuries]. *Folia Philologica*, 10, 42–50, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2025/10/5>

ALLITERATIVE COMBINATORICS OF SYNAESTHETIC METAPHOR IN UKRAINIAN AND MODERN GREEK POETRY OF THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

The article features the study of alliterative combinatorics of synaesthetic metaphors in poetic texts by the Ukrainian and Modern Greek authors of the late nineteenth and early twentieth centuries from the perspective of the articulatory approach. As a result of applying the proposed research vector, the role of alliteration is revealed as a phonetic mechanism that does not create a new intersensory transition within metaphors but stabilizes and intensifies the synaesthetic model already formed in them. A contrastive-typological methodology for analyzing the alliterative combinatorics of synaesthetic metaphors in two linguocultures has been developed, based on the integration of achievements in articulatory phonetics, phonostylistics, and cognitive semantics. Alliterative combinations are examined according to the place and manner of consonant articulation, the type of articulatory tension, the degree of sonority, and the nature of clustering. Criteria are proposed for distinguishing intermodal transitions (synaesthesia proper) from cognitive mechanisms of phonetic intensification, which makes it possible to describe alliteration as a meaning-forming synaesthetic image. This constitutes the scientific novelty of the obtained results. It is demonstrated that recurrent articulatorily identical consonants function as markers of visual-acoustic, visual-gustatory, visual-somatic, acoustic-somatic, and acoustic-gustatory models of synaesthetic metaphors, ensuring their iconic coherence. It is concluded that the articulatory organization of poetic text contributes to the creation of synaesthetic imagery and performs not a decorative but a cognitive-semantic function. At the same time, it is noted that despite the presence of shared cognitive principles in the alliterative organization of synaesthetic metaphors, the phonetic strategies of these combinations remain distinct, determined by the specific features of the Ukrainian and Modern Greek phonetic systems. The results obtained expand our understanding of the role of the phonetic level in poetic synaesthesia and outline prospects for further typological studies of the sound-imagery organization of the Symbolist verse.

Key words: *synaesthetic metaphor, alliterative combinatorics, poetic phonetics, Symbolism, Ukrainian poetry, Modern Greek poetry.*

Актуальність проблеми. У сучасній поезії синестезійна метафора дедалі виразніше постає не лише як семантичний, а і як фоно-стилістичний феномен, у якому звукова організація тексту здатна стабілізувати, підсилити або емоційно інтенсифікувати вже сформований міжсенсорний образ. Для української та новогрецької поезії кінця XIX – початку XX ст. (передусім у межах символістського віршоворення) характерна висока продуктивність повторів, зокрема алітерації, що функціонує як внутрішній організаційний чинник синестезійних моделей (візуально-акустичних, візуально-смакових, візуально-соматичних, акустично-соматичних, акустично-смакових). Водночас у наукових описах синестезії фонетичний рівень зазвичай розглядають з позицій досягнення загального ефекту милозвучності, тоді як артикуляційно зумовлені конфігурації приголосних формують системні «маркери» синестезійного образу. Тому актуальним і дотепер залишається зіставне вивчення артикуляційно спрямованої алітераційної комбінаторики синестезійних метафор як механізму, що не створює нового міжсенсорного переходу, а забезпечує зв'язок між значенням і звучанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною базою для трактування алітерації як організаційного чинника поетичного

мовлення є класичні положення Р. Якобсона про релевантність кореляцій груп приголосних у поетичній звуковій організації та про роль артикуляційної тотожності в алітераційних структурах (Jakobson, 1960: 350–377). В українській фонетичній традиції артикуляційний підхід до аналізу поетичної фоніки послідовно розвивався в межах артикуляційної фонетики (зокрема, у працях (Плющ, 1985: 15–98; Дудник, 1992: 41–103) та інших), де підкреслено системну залежність фонічної організації тексту від місця і способу творення приголосних та їх комбінування в алітераційні ряди. Додатково важливим є положення про семантико-експресивну функцію звукової організації поетичного тексту (Карпенко, 1983: 112–148), що дозволяє трактувати алітерацію як чинник модифікації образності без зміни лексичної структури.

В українській фоностилістиці простежується науковий інтерес до аналізу іконічності звукової форми та її участі у формуванні поетичної образності, зокрема до вивчення кореляцій між артикуляційними характеристиками приголосних і семантико-експресивним ефектом художнього тексту. Цей підхід розроблений у роботах Н.Ф. Клименко (Клименко, 2014: 63–119), де доведено, що звукова організація поетичного мовлення є мотиватором образності й фоносемантичного підсилення, а також

у дослідженнях О.О. Тараненка (Тараненко, 2015: 41–92; Тараненко, 2021: 5–14), присвячених аналітиці проблем іконічності мовного знака та когнітивно зумовленої взаємодії фонетичного й семантичного рівнів. Зазначені студії методологічно узгоджуються з домінуванням у фоностилістиці артикуляційного підходу, оскільки акцентують увагу не на акустичній варіативності звуків, а на повторюваності артикуляційних жестів і їхній ролі у формуванні експресивного потенціалу тексту. Для новогрецького матеріалу релевантними залишаються описи фонетичної структури мови та ролі приголосних у ритміко-фонічній організації мовлення (Newton, 1972: 1–76; Holton, Mackridge & Philippaki-Warbuton, 2012: 19–64), у яких зафіксовано системну значущість щілинних і сонорних, стабільність опозицій дзвінкості/глухості та передбачуваність артикуляційно-однорідних звукових ланцюгів, особливо продуктивних у поетичній фоніці. На перетині цих підходів формується дослідницька перспектива, у межах якої алітерація осмислюється як когнітивний механізм фонетичного підсилення синестезійної метафори.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз алітераційної комбінаторики синестезійних метафор ґрунтується на принциповому розмежуванні між міжмодальними переходами, що формують власне синестезійну модель, та механізмами фонетичного підсилення, які діють у межах уже встановленої сенсорної відповідності. У цьому контексті алітерація не ініціює нового міжсенсорного зіставлення, а виконує організаційну функцію: стабілізує, інтенсифікує або семантично підсилює синестезійний образ. Саме тому визначальними для аналізу алітераційної комбінаторики є артикуляційні параметри приголосних, а саме: місце творення (губні, губно-зубні, передньоязикові, піднебінні, задньоязикові, гортанні), спосіб творення (проривні, щілинні, африкати, носові, сонорні), участь голосових зв'язок (дзвінкі/глухі), які разом формують акустичний профіль звука й визначають його роль у створенні синестезійних поетичних образів.

У розроблюваній концепції цей профіль накладається на сенсорні компоненти метафори, забезпечуючи кореляцію між семантикою образу (світло, звук, смак, дотик) і способом його фонетичної реалізації у віршованих текстах.

В українській символістській поезії М. Воротного *візуально-акустичні моделі* демонструють стійку кореляцію між зоровими образами світла, мерехтіння, руху й алітераційними ланцюгами приголосних, артикуляційні властивості яких створюють ефект звучання в поєднанні із зоровим образом.

«<...> <i>Пеститься місячний промінь, Лиже холодний сніг</i> <...> <i>Сумно в німому просторі Віє нудьга крилом.</i>	<i>Хмуряться сплакані зорі, Співаючи псалом</i> <...> <i>Вслуханий в тишу величчу, Чую: десь кулемет</i> <...>»
--	--

Серійні повтори шумного, щілинного, передньоязикового [с] у поєднанні із дзвінком, щілинним, передньоязиковим [з], що утворює вібрацію голосових зв'язок; дзвінком глотковим фрикativом [г], який твориться з участю голосу та шуму повітря; шумним, щілинним, глухим задньоязиковим [х]; зімкнено-щілинною, передньоязиковою, глухою, шиплячою африкатою [ч]; шумним, твердим, шиплячим передньоязиковим, фрикativним [ш], який утворюється за допомогою язика та зубів, повітря проходить крізь вузьку щілину, створюючи тертя, але без вібрації голосових зв'язок; відтворюють ефект легкого шелесту, мерехтіння та внутрішньої пульсації, які синестетично узгоджуються з динамікою світлових образів. Послідовні повтори [с]/[з] у фрагментах, пов'язаних із зоряним світлом, створюють акустично однорідний простір без різких контрастів, у якому світло ніби «звучить». Водночас у сакралізованих варіантах тієї ж моделі кластеризація губних і сонорних (шумний, глухий, губно-губний, проривний приголосний [п]; сонорний (з перевагою тону), твердий, альвеолярний, ясенний приголосний [л]; сонорний (дзвінкий), носовий, губний, утворюється зімкненням губ і вібрацією голосу [м]) у поєднанні зі свистячими та шиплячими формує приглушений, «псалмодійний» ефект, що не змінює міжмодального напрямку *зір* → *слух*, але переорієнтовує його в ритуально-молитовний реєстр.

У поетичному мовленні Олександра Олеся ця сама модель реалізується іншою фонетичною конфігурацією, але не менш експресив-

ною. Повтори приголосних [ж], [з], [р] створюють акустичний контур зовсім іншого типу: не просторово-мерехтливого, як у М. Вороного, а емоційно напруженого, густого й імпульсивно-динамічного. Розглянемо вірш «З журбою радість обнялась»:

«З журбою радість обнялась<...> В сльозах, як в жемчугах, мій сміх, І з дивним ранком ніч злилась І як мені розняти їх?!	В обіймах з радістю журба, Одна летить, друга спиня <...> І йде між ними боротьба, І дужчий хто – не знаю я <...>».
--	--

Шиплячий, дзвінкий, твердий, щілинний, передньоязиковий приголосний, який утворюється дзвінкою вібрацією [ж], формує ефект акустичної густини й внутрішньої заповненості звучання; дзвінкий, щілинний, передньоязиковий [з], який утворюється за участі голосу та шуму, забезпечує плавний перехід між протилежними емоціями, а тремтливий сонорний, плавний, проривний вібрант [р] надає образіві імпульсивної, енергетичної напруги. У сукупності ці приголосні не просто відтворюють емоційний спектр журби та радості, а й акустично моделюють їхню взаємодію, злиття, боротьбу й обійми, тобто сам механізм внутрішньої динаміки образу. Таким чином, *візуально-акустична синестезійна модель* у М. Вороного й Олександра Олеся ґрунтується на спільному когнітивному принципі: зоровий образ набуває звучання, проте фонетичні стратегії реалізації цієї моделі суттєво різняться. М. Вороний тяжіє до холодного, розсіяного, просторового шуму, тоді як Олександр Олесь спрямовує візуальний образ до тремтливого насиченого звучання, але в обох структурах вона виконує роль фонетичного підсилення, забезпечує іконічну відповідність між зоровим стимулом і акустичним відгуком.

У новогрецькому матеріалі аналогічні когнітивні принципи реалізуються іншими фонетичними засобами. Тут синестезійна алітерація *візуально-акустичної моделі* яскраво представлена творчістю Ангелоса Сікеліаноса, зокрема у вірші “Н Αγία”, в якому зображено тишу.

“Πέρα, μακριά στης άφωνης πηγής την εκκλησία
Απάνω από την πόρτα της ψηλά ζωγραφισμένη,
Χρόνους και χρόνους και καιρούς, μονάχη της
η Αγία

Σκύβει θλιμμένη κι η ερημιά τριγύρω της
σωπαίνει <...>”

“<...> Τ’ ολόχρυσο στεφάνι της, κι εκείνο το
‘χει σβήσει

Ο γέρο-Χρόνος, ο κακός, γιομάτος από φθόνο,
Της το ‘σβησε, και στην πικρή ζωή την έχει
αφήσει

Με τα φτωχά τα ρούχα της και το σταυρό της
μόνο”.

У цьому уривку домінують глухі щілинні фрикативи [σ] ([s]) та міжзубний глухий фрикатив [θ] ([th]), також ψ передається сполученням двох глухих приголосних звуків: зімкнено-проривного губного [π] ([p]), фрикативного (щілинного) передньоязикового зубного [ς], вимовляється як єдиний приголосний кластер на одному видиху [πς] ([ps]). Саме таке поєднання виконує ключову роль у створенні акустичної тиші, шепітного, розсіяного акустичного фону з мінімальною участю голосових зв’язок.

Акустично-соматичні моделі в обох традиціях виявляють спільну когнітивну настанову на тілесне переживання звуку, проте реалізуються різними артикуляційними стратегіями. В українській поезії соматизація звуку часто має подієво-імпульсивний характер, як, наприклад, вірш Олександра Олеся «Чари ночі»:

«Сміються, плачуть солов’ї І б’ють піснями в груди: «Цілуй, цілуй, цілуй її, Знов молодість не буде <...>! <...> Лови летючу мить життя! Чаруйсь, хмелій, впивайся І серед мрій і забуття В розкошах закохайся <...>	Поглянь, уся земля тремтить В палких обіймах ночі, Лист квітці рвійно шелестить, Траві струмок воркоче».
--	---

У наведеному фрагменті простежується чітко організована фонетична динаміка, яка рухається від м’яких, плавних, легких звукових поєднань на початку тексту, а саме: сонорний (з перевагою тону), твердий, альвеолярний приголосний [л]; сонорний (дзвінкий), губний, утворюється зімкненням губ і вібрацією голосу, [м]; шумовий, щілинний, передньоязиковий [с]; глуха, щілинно-зубна, м’яка африката [ц];) до енергетично насичених, вибухових і вібра-

ційних приголосних у кульмінаційних рядках (сонорний, плавний, проривний вібрант [p]; дзвінкий, щілинний, передньоязиковий [з]; зімкнено-щілинна, шипляча африката [ч]). Такий фонетичний зсув функціонує як внутрішньомодельний механізм акустично-соматичного підсилення, оскільки поступове наростання артикуляційної напруги й зміна типів приголосних іконічно переводять звук у площину тілесного відчуття та забезпечують зростання емоційної інтенсивності поетичного фрагмента.

У новогрецькій символістській поезії К. Паламаса, а саме у вірші “Σιωπή”, *акустично-соматична* синестезійна метафора представлена в рядках:

“Μιά ψεύτρα εἶν’ ἡ βοή, τὰ λόγια εἶναι μαχαίρια,
παντοῦ εἶν’ ἡ πλάνη. Τραγουδάει σὲ κάθε ἀπὸ τ’
ἀστέρια
καὶ μιὰ Σεύρηνα ἕνα τραγούδι ἐπίβουλο θανάτου,
τρομάρα καὶ σπартάρισμα κάθε φωνὴ ἀπὸ
κάτου,
κάθε ἀρμονία ἀπὸ ψηλά <...>”.

Домінує повторюваність сонорного, проривного дзвінкого вібранта [p] ([r]), а також глухого щілинного фрикатива [σ] ([s]) та міжзубного глухого фрикатива [θ] ([th]), також ψ передається сполученням двох глухих приголосних звуків: зімкнено-проривного губного [π] ([p]), фрикативного (щілинного) передньоязикового зубного [σ], вимовляється як єдиний приголосний кластер на одному видиху [πς] ([ps]). Сукупність цих звуків створює фонетичний ефект ріжучого, колючого звучання, що іконічно корелює з метафорою “τὰ λόγια εἶναι μαχαίρια” («слова – ножі») та тілесними реакціями “τρομάρα καὶ σπартάρισμα” («жах і здригання»). Отже, звук у цьому фрагменті не лише сприймається слухом, а й безпосередньо проєктується на соматичний рівень як біль, судома й внутрішній спазм, що дозволяє трактувати алітераційну комбінаторику як механізм акустично-соматичного підсилення образу.

У *візуально-соматичних моделях* внутрішньомодельна алітераційна комбінаторика чітко корелює з типом тілесного переживання, оскільки артикуляційний профіль повторюваних приголосних іконічно відтворює або м’якість контакту, або його експресивність. В українській символістській поезії показовим є фрагмент із вірша «Старе місто» М. Вороного:

«Тумани, тумани над містом пливуть, Як хвилі гойдаються сонні <...> І клаптями тануть, і лавою йдуть Такі монотонні <...>	Завис олив’яний, імлістий тягар, Немов перегонна отара, І давить, і тисне, – і хвиль його хмар Снується примара <...>».
---	--

Повтори в кожному рядку глухого проривного [т] у поєднанні із сонорним (дзвінким) губним, який утворюється зімкненням губ і вібрацією голосу, [м] та ясенним носовим [н], його подвоєння надають відчуття тиску, ваги через скупчення зімкнених приголосних і підвищену артикуляційну напругу. Далі в рядку «<...> і давить, і тисне <...>», де повтор шумного зімкненого передньоязикового [д] та глухого ясенного проривного [т], у комбінації із зімкнено-носим [н] працюють як внутрішньомодельні маркери соматичного відчуття: кожна фаза змикання і наступного розмикання іконічно дублює акт натиску, а ритмічне повторення підсилює ефект постійного тиску.

Якщо в українській *візуально-соматичних моделях* тілесність світла й простору здебільшого психологізується як індивідуальний досвід (тиск, дотик), то в новогрецькій традиції вона частіше універсалізується, інтегруючись із космічним, сакральним виміром. Ця різниця знаходить відображення і в артикуляційно-фонетичній організації тексту Костиса Паламаса у вірші “Τὸ καλοκαίρι” («Літо»):

“Ο κόσμος λάμπει σαν ένα αστέρι, βουνά και κάμποι, δένδρα, νερά, γιορτάζουν πάλι, καθώς προβάλει το καλοκαίρι. Θεοῦ χарά! <...>	<...> Την ώρα τούτη σκόρπα ένα χέρι χάρδια και πλούτη, κι η γη φορά, σαν μια πορφύρα. Ζωής πλημμύρα το καλοκαίρι. Θεοῦ χарά! <...>”.
--	---

Алітерація реалізується через повтор сонорного [λ] ([l]), свідомий повтор диграфа -μπ- (у словах *λάμπει, κάμποι*), глухий проривний компонент [π] ([p]) одзвінчується під впливом попереднього носового [μ] ([m]), набуває характеристик дзвінкого губного проривного [b]. Артикуляційно цей звук характеризується повним змиканням губ, подальшою різкою вибуховою фазою та активною участю голозових зв’язок, що забезпечує вищу акустичну

інтенсивність порівняно із глухим відповідником. Водночас поруч з вибуховістю бачимо повтори глухого щілинного фрикатива [σ] ([s]) та міжзубного щілинного [θ] ([th]), натомість у слові *κόσμος* також відбувається одзвінчення під впливом попереднього носового [μ]([m]), перехід від глухого щілинного [s] до дзвінкого [z]. Як результат, світло не переходить у нову модальність, а підсилює відчуття «оживлення» звукового ланцюга, що акустично моделює хвильове коливання світла, яке ніби торкається поверхні простору й людського тіла. Світло не просто візуалізується, а фонетично «озвучується», набуваючи тактильної якості завдяки поєднанню губних, сонорних і одзвінчених фрикативів, які створюють комплексне відчуття м'якого, але відчутного дотику.

Акустично-смакові моделі особливо виразно демонструють типологічні відмінності двох традицій саме через різну фонетичну організацію «смакування звуку». У поезії І. Франка «Не надійся нічого», у рядках:

«<...> Тоді б не чув я пекла в своїй <i>груді</i> , І в мізку моїм не <i>вертів</i> би нор <i>Черв'</i> як неситий, <i>кров</i> моя кипуча В <i>гарячці</i> лютій не дзвонила б вічно Тих слів <i>страшних</i> : «Не надійся нічого!»	Та ні, не вірю! Злуда, злуда все Живущої води в <i>напій</i> мені Ти долила, а <i>жартом</i> лиш сказала, <i>Що се отрута</i> . Бо за що ж би <i>ти</i> Могла вбивать у мене душу й <i>тіло</i> ? <...>»
--	---

простежуємо повторюваність сонорного, проривного вібранта [p]; твердого смично-проривного (вибухового) [t]; шумного, глоткового дзвінкого фрикатива [g], який твориться за участі голосу та шуму повітря; а також скупчення цих твердих приголосних [tr], [rt], [gr] формує напружений артикуляційно-акустичний контур, що відтворює безперервний внутрішній тілесний резонанс. Скупчення шумних глухих і дзвінких із сонорним дрижачім приголосних із підвищеною артикуляційною напругою проектує смакову семантику гіркоти й пекучості, завдяки чому звук слова переживається як отруйний напій, що діє зсередини тіла, поєднуючи слухове відчуття із тривалим негативним «післясмаком» емоційного досвіду.

У новогрецькій символістській поезії, навпаки, «пиття звуку» частіше вбудоване

в колективний і ритуальний досвід. У Л. Порфіраса в рядках:

“<...> Δεν ξέρω, μα ο Χριστός εκεί, με το γερό κεφάλι,

Ήτανε τότε πιο καλός και μας εσυμπονούσε,

Ω! κι η καμπάνα π' άκουγα να ψέλνει αγάλι – αγάλι

Απ' όλες όσες έχει η Γη γλυκότερα χτυπούσε <...>

<...> Εσείς το φως, των κοριτσιών τα στήθη, τον αγέρα

Τον τρυφερό, χαιρόσαστε· κι αυτά εκεί κάτω που 'ναι,

Εκεί που τα 'χ' η θάλασσα πετάζει, σε μια ξέρα,

Ποτίζονται την *πίκρα* της κι ωστόσο πάντ' ανθούνε <...>”

акустично-смакова синестезійна модель формується через послідовне поєднання звуку дзвону та смакової оцінки із чіткою артикуляційно-фонетичною підтримкою. Алітерація тут реалізується через повтор сонорного [λ] ([l]), свідомий повтор диграфа *-μπ-* (у словах *εσυμπονούσε*, *καμπάνα*), глухий проривний компонент [π] ([p]) одзвінчується під впливом попереднього носового [μ] ([m]) та набуває характеристик дзвінкого губного проривного [b] (диграф *μπ*). Акустичний образ дзвону підсилюється повторюваними сонорними ([λ] ([l]), [μ] ([m])), що створює резонансний, насичений тембр звучання, «*тут дзвони били солодке, ніж будь-де на землі*». Звук переживається не лише акустично більш приємно, а і як тілесно-смакова інтенсивність. Натомість метафора “*Ποτίζονται την *πίκρα* της κι ωστόσο πάντ' ανθούνε*” з алітераційним глухим проривним вибуховим [π] ([p]), у рядках оточено глухими щілинним фрикативом [σ] ([s]) та міжзубним щілинним [θ] ([th]), які в поєднанні з вибуховим [π] ([p]) створюють фонетичний ефект різкого викиду повітря, близький до фізіологічного видиху, що супроводжує небажане смакове відчуття. Така артикуляційна конфігурація іконічно відтворює тілесну реакцію відторгнення гіркоти, а протиставлення солодкого дзвону й гіркоти вибудовується як опозиція, у якій артикуляційні параметри приголосних іконічно підтримують контрастні тілесно-смакові переживання без зміни міжмодальної траєкторії звук → смак.

Розглянемо алітераційну комбінаторику як ключовий механізм артикуляційного закрі-

плення смакової семантики в межах уже сформованого зорового образу *візуально-смакові моделі* на матеріалі української поезії М. Драй-Хмари у вірші «І знов обвугленими сірниками <...>»:

<p>«<...> І знов обвугленими сірниками на сірих мурах сірі дні значу, і без кінця топчу тюремний камінь і туги напиваюсь досхочу.</p>	<p>Напившись, запрягаю коні в шори і доганяю молоді літа, лечу в далекі голубі простори, де розцвітала юність золота».</p>
---	--

Смаковий компонент експліцитно актуалізується в «туги напиваюсь досхочу», де абстрактний психоемоційний стан осмислюється як рідина з гірким, терпким присмаком. Візуальний план вибудовується через монохромну гаму «<...> обвугленими сірниками на сірих мурах сірі дні значу», де повтор шумного фрикативного щілинного передньоязикового [с] і сонорного дрижачого м'якого та твердого передньоязикового [р] формує ефект тьмяного, розтертого зору, що ніби «стирає» кольори. Саме ця фонетична монотонність фіксує зорову стагнацію, яка згодом трансформується у смакову насиченість туги. Показово, що смаковий компонент у цьому фрагменті підсилюється саме через повтори передньоязикових приголосних, артикуляція яких пов'язана з активною роботою передньої частини язика. На когнітивно-іконічному рівні така артикуляційна локалізація є немотивованою випадковістю: передня зона язика асоціюється зі сферою тілесного відчуття і смакового контакту, що дозволяє інтерпретувати повторювані [с] і [р] як фонетичні маркери «смакування» туги. Унаслідок цього абстрактний емоційний стан («туга») набуває не лише метафори рідини, а й тілесно відчутного, терпко-гіркого присмаку.

Наступний фрагмент вірша “Πατρίδες” яскраво репрезентує візуально-смакову модель у грецькій поетичній традиції К. Паламаса:

“Εδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἥλιου ἀχτίνα, καὶ κάτω ὀλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι, βυαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα, λάμπει γεννήτρα ἐνὸς Ὀλύμπου ἢ θεία Πεντέλη <...>”,

у якій візуальні характеристики простору безпосередньо проєктуються у сферу смакового

досвіду. Візуальний план вибудовується через образи світла й простору (“οὐρανὸς παντοῦ”, “ἥλιου ἀχτίνα”, “λάμπει”), що формують уявлення про чистоту, ясність і сяйво. Водночас смаковий компонент експлікується через порівняння “σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι” («як мед з Іметта»), де колір, світло й ландшафт набувають ознак солодкості та густоти меду. На фонетичному рівні алітераційна комбінаторика підтримує цю синестезію через повторювані сонорні ([λ] ([l]), [μ] ([m]),) створює м'який, тяглий акустичний фон без різких вибухових фаз, що іконічно корелює із семантикою солодкого й повільного «розлиття» смаку, світло не лише бачиться, а ніби «смакується» як мед.

Отже, алітераційна комбінаторика в українській і новогрецькій символістській поезії виявляє не випадковий добір приголосних, а закономірне повторення артикуляційно тотожних класів звуків, які зумовлено «підлаштовують» фонетичну тканину під сенсорний профіль синестезійної моделі. Тому зіставлення доцільно здійснювати за компонентами моделей – залежно від того, який сенсорний канал є вихідним і який стає цільовим (зір → слух, слух → дотик, звук → смак, зір → смак), адже саме тип міжмодальної траєкторії визначає, які приголосні виявляються найпродуктивнішими та чому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зіставний аналіз засвідчив спільну когнітивну основу в обох традиціях: повтор артикуляційно споріднених приголосних функціонує як маркер сенсорної семантики. Водночас виявлено типологічно відмінні фонетичні стратегії її реалізації, закономірність простежується не як «один звук = одна модель», а як відповідність між моделлю та особливостями артикуляційних ознак. Перспективи подальших досліджень убачаються в розширенні зіставного аналізу алітераційної комбінаторики синестезійних метафор мзалучення ширших корпусів української та новогрецької поезії, що дозволить виявити стабільні артикуляційно-фонетичні патерни, пов'язані з окремими типами міжмодальних траєкторій, а також залучення когнітивно-психолінгвістичних підходів для експериментальної перевірки того, як повторювані артикуляційні особливості впливають на сприйняття поетичного образу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобкова Т.В. Фонетична організація художнього тексту (артикуляційний аспект). Київ : КДПМЛ, 1997. 164 с.
2. Вороний М.К. Бібліотека української літератури. Вороний Микола – повні тексти творів автора. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=40> (дата звернення: 10.05.2025).
3. Герасімова І.А. Когнітивні механізми творення синестезійних метафор у віршованих текстах. *Нова філологія*. 2023. С. 22–30.
4. Дудник З.В. Фонетичні засоби експресії в поетичному мовленні. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 1992. 152 с.
5. Кабиш М.Ю. Звуковий образ у поетичних текстах початку ХХ ст.: лінгвокультурологічний аспект. *Наукові записки*. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». 2011. Вип. 100. С. 64–67.
6. Кабиш М.Ю. Звукотропи як складові образної системи поетичного твору. *Українське мовознавство*. 2011. С. 103–106.
7. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. Київ : Вища школа, 1983. 208 с.
8. Клименко Н.Ф. Фоностилїстика художнього тексту: когнітивний аспект. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. 256 с.
9. Олесь Олександр. Чари ночі. *Твори* : у 2-х т. / Олександр Олесь. Т. 1 : Поезії. Київ, 2012. С. 194–196.
10. Плющ Н.П. Артикуляційна база української мови. Київ : Наукова думка, 1985. 180 с.
11. Слухай Н.В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовнокультурного феномену. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2002. № 7. С. 462–470.
12. Тараненко О.О. Іконічність у мові та мовленні: когнітивно-функціональний вимір. Київ : Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, 2015. 312 с.
13. Тараненко О.О. Мовна іконічність у системі когнітивних категорій. *Мовознавство*. 2021. № 3. С. 3–17.
14. Ходаковська Н.Г. Віршований текст як об'єкт лінгвістичного дослідження. *World Science*. 2020. № 2 (54). С. 52–58.
15. Чупринка Г.А. Давній образ; Глянь їй в очі!.. *Вибрані твори* / Г.А. Чупринка. Київ, 2007. С. 67–72.
16. Παλαμάς Κ. Ποιήματα [Ηλεκτρονικός πόρος]. URL: http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/kwsths_palamas_poimata.htm (дата звернення: 11.05.2025).
17. Σικελιανός Α. Ὕμνος τοῦ μεγάλου Νόστου [Ηλεκτρονικός πόρος]. URL: http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/aggelos_sikelianos_ymnos_toy_megaloy_nostoy.htm (дата звернення: 11.05.2025).
18. Fauconnier G., Turner M. Conceptual integration and formal expression. *Metaphor and Symbolic Activity*. 1995. Vol. 10. № 3. P. 183–204.
19. Freeman M. Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective* / ed. A. Barcelona. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2000. P. 253–281.
20. Holton D., Mackridge P., Philippaki-Warbuton I. Greek: A comprehensive grammar of the modern language. London ; New York : Routledge, 2012. 520 p.
21. Jakobson R. Linguistics and poetics. *Style in Language* / ed. T.A. Sebeok. Cambridge (MA) : MIT Press, 1960. P. 350–377.
22. Kittay E.F. Ideal theory bioethics and the exclusion of people with severe cognitive disabilities. *Naturalized Bioethics: Toward Responsible Knowing and Practice* / eds. H. Lindemann, M. Verkerk, M. Walker. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2009. P. 218–237.
23. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 256 p.
24. Newton B. The generative interpretation of dialect: A study of modern Greek phonology. Cambridge : Cambridge University Press, 1972. 256 p.
25. Simner J. Synaesthesia: A very short introduction. Oxford : Oxford University Press, 2019. 144 p.
26. Stockwell P. Cognitive poetics: An introduction. 2nd ed. London : Routledge, 2020. 232 p.
27. Turner M. The origin of ideas: Blending, creativity, and the human spark. Oxford : Oxford University Press, 2014. 300 p.
28. Turner M., Fauconnier G. Metaphor, metonymy, and binding. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective* / ed. A. Barcelona. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2000. P. 133–145.

REFERENCES:

1. Bobkova, T.V. (1997). *Fonetychna orhanizatsiia khudozhnoho tekstu (artyku-liatsiinyi aspekt)* [Phonetic organization of the literary text (articulatory perspective)]. Kyiv: KDIML [in Ukrainian].
2. Voronyi, M. (n.d.). *Biblioteka ukrainskoi literatury. Voronyi Mykola – povni teksty tvoriv avtora* [Library of Ukrainian literature. Mykola Voronyi – complete texts of the author]. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=40> [in Ukrainian].

3. Herasimova, I.A. (2023). Kohnityvni mekhanizmy tvorennia synesteziinykh metafor u virshovanykh tekstakh [Cognitive mechanisms of synesthetic metaphor formation in poetic texts]. *Nova filolohiia*, 22–30 [in Ukrainian].
4. Dudnyk, Z.V. (1992). *Fonetychni zasoby ekspresii v poetychnomu movlenni* [Phonetic means of expressiveness in poetic speech]. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
5. Kabysh, M.Yu. (2011). Zvukovyi obraz u poetychnykh tekstakh pochatku XX st.: linhvokulturolohichnyi aspekt [Sound image in early twentieth-century poetic texts: A linguocultural perspective]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (Movoznavstvo)*, 100, 64–67 [in Ukrainian].
6. Kabysh, M.Yu. (2011). Zvukotropy yak skladovi obraznoi systemy poetychnoho tvoriv [Sound tropes as components of the figurative system of a poetic work]. *Ukrainske movoznavstvo*, 103–106 [in Ukrainian].
7. Karpenko, Yu.O. (1983). *Vstup do movoznavstva [Introduction to linguistics]*. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
8. Klymenko, N.F. (2014). *Fonostylistyka khudozhnogo tekstu: kohnityvnyi aspekt* [Phonostylistics of the literary text: A cognitive perspective]. Kyiv: Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian].
9. Oles, Oleksandr. (2012). Chary nochi [Charms of the night]. In *Tvory u 2-kh tomakh*. Kyiv. Vol. 1: Poezii, 194–196 [in Ukrainian].
10. Pliushch, N.P. (1985). *Artykuliatsiina baza ukrainskoi movy* [The articulatory base of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
11. Slukhai, N.V. (2002). Suchasni linhvistychni teorii kontseptu yak movnokulturnoho fenomenu [Modern linguistic theories of the concept as a linguocultural phenomenon]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, 7, 462–470 [in Ukrainian].
12. Taranenko, O.S. (2015). *Ikonichnist u movi ta movlenni: kohnityvno-funktsionalnyi vymir* [Iconicity in language and speech: A cognitive-functional perspective]. Kyiv: O.O. Potebnia Institute of Linguistics, NAS of Ukraine [in Ukrainian].
13. Taranenko, O.S. (2021). Movna ikonichnist u systemi kohnityvnykh katehori [Linguistic iconicity in the system of cognitive categories]. *Movoznavstvo*, 3, 3–17 [in Ukrainian].
14. Khodakovska, N.H. (2020). Virshovanyi tekst yak ob'iekt linhvistychnoho doslidzhennia [Poetic text as an object of linguistic research]. *World Science*, 2 (54), 52–58 [in Ukrainian].
15. Chuprynka, H.A. (2007). Davnii obraz; Hliann yii v ochi! [Ancient image; Look into her eyes!]. In *Vybrani tvory*. Kyiv, pp. 67–72 [in Ukrainian].
16. Palamas, K. (n.d.). *Poiēmata* [Poems]. Retrieved from: http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/kwsths_palamas/poihmata.htm [in Modern Greek].
17. Sikelianos, A. (n.d.). *Hymnos tou megalou Nostou* [Hymn of the Great Return]. Retrieved from: http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/aggelos_sikelianos/ymnos_toy_megaloy_nostoy.htm [in Modern Greek].
18. Fauconnier, G., & Turner, M. (1995). Conceptual integration and formal expression. *Metaphor and Symbolic Activity*, 10 (3), 183–204.
19. Freeman, M. (2009). Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature. In A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 253–281.
20. Holton, D., Mackridge, P., & Philippaki-Warbuton, I. (2012). *Greek: A comprehensive grammar of the modern language*. London – New York: Routledge.
21. Jakobson, R. (1960). Linguistics and poetics. In T. Sebeok (Ed.), *Style in Language*. Cambridge, MA: MIT Press, 350–377.
22. Kittay, E.F. (2009). Ideal theory bioethics and the exclusion of people with severe cognitive disabilities. In H. Lindemann et al. (Eds.), *Naturalized Bioethics*. Cambridge – New York: Cambridge University Press, 218–237.
23. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
24. Newton, B. (1972). *The generative interpretation of dialect: A study of Modern Greek phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
25. Simner, J. (2019). *Synaesthesia: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
26. Stockwell, P. (2020). *Cognitive poetics: An introduction (2nd ed.)*. London: Routledge.
27. Turner, M. (2014). *The origin of ideas: Blending, creativity, and the human spark*. Oxford: Oxford University Press.
28. Turner, M., & Fauconnier, G. (2000). Metaphor, metonymy, and binding. In A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 133–145.

Дата першого надходження статті до видання: 16.11.2025
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.12.2025
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025